

L'Hospitalet de Llobregat i la comarca del Baix Llobregat

Transformació Territorial i Urbana

(Segles IV-X)

Eduard Padró

Tutoritzat per la Dra. Gisela Ripoll

**Museu
d'Història**
de L'Hospitalet

Ajuntament de L'Hospitalet

UNIVERSITAT DE BARCELONA

El Símbol Profanador
Què és L'Espai?

**L'HOSPITALET DE LLOBREGAT I
LA COMARCA DEL BAIX LLOBREGAT.**

**TRANSFORMACIÓ TERRITORIAL I URBANA
(SEGLES IV-X)**

Eduard Padró

Tutoritzat per la Dra. Gisela Ripoll

ÍNDEX

INFORME FINAL	pàgs. 1 – 4
CLASSE UNIVERSITAT	pàgs. 5 – 30
TEXT PÒSTER BARCELONA	pàgs. 31 – 37
COMPENDI BIBLIOGRÀFIC	pàgs. 38 – 55
ANNEX I DOCUMENTACIÓ	pàgs. 56 i ss.

L'HOSPITALET DE LLOBREGAT I LA COMARCA DEL BAIX LLOBREGAT.

TRANSFORMACIÓ TERRITORIAL I URBANA (SEGLES IV-X)

Informe final del beneficiari de la Beca

RESUM

Aquest informe vol ser un recull de les activitats i tasques realitzades per Eduard Padró Centellas, beneficiari de la Beca, per tal d'assolir els objectius fixats en el projecte de renovació entregat.

També es recullen els resultats de la recerca sobre el territori del Baix Llobregat i la seva cristianització al llarg dels segles IV fins al X.

INTRODUCCIÓ

El projecte europeu del *Corpus of the european Early Medieval churches (IV-X century)* ha estat el principal referent d'aquest treball. La implicació en l'esmentat projecte ha estat gran, sobretot amb la branca hispana *La transformación del nordeste de Hispania y las Islas Baleares: arquitectura religiosa siglos IV a VIII*) Ministerio de Educación y Ciencia Plan Nacional de I+D+i (nº ref. HUM2005-00268/Hist). La recerca a la comarca del Baix Llobregat i la mateixa ciutat de l'Hospitalet ha tingut un paper primordial durant aquest any de treball, i serà un dels principals volums de la publicació del Corpus de la Tarraconesa.

Aquesta relació amb els projectes d'arquitectura eclesiàstica ha suposat la meua participació activa en els nombrosos congressos realitzats durant aquest any 2006. En primer lloc presentant una ponència a la Universitat de Santiago de Compostel·la, juntament amb la Dra. Gisela Ripoll, sobre arqueologia i arquitectura al noroest de la Tarraconesa, on les recerques sobre el Baix Llobregat i la ciutat de l'Hospitalet hi tenien un pes específic important. També assumint la responsabilitat com a coordinador tècnic en el seminari internacional sobre èlits i arquitectura durant l'Antiguitat tardana; i en la

reunió del *Corpus* d'arquitectura religiosa europea¹. En aquesta última reunió es va consensuar el model de fitxa de referència a tota Europa per realitzar la gestió de les dades proporcionades per l'estudi de l'arquitectura religiosa entre els segles IV i X². Per últim es va prendre la responsabilitat de la coordinació científica de la Reunió internacional celebrada a Barcelona sobre Arquitectura religiosa i transformacions del paisatge, on es va presentar un pòster científic, presentant l'estudi de l'Hospitalet i el Baix Llobregat³.

EVOLUCIÓ DE LA RECERCA

• Primera FASE: Elaboració del catàleg exhaustiu

La consecució d'una fitxa de referència ha estat un dels principals objectius i aquesta fitxa s'assolí a la reunió del *Corpus* realitzada a Palma de Mallorca. El model de fitxa presentat era del tot exhaustiu però es va negociar retallar alguns aspectes de la mateixa. La versió presentada en aquest informe és la més completa doncs a nivell català serà la que s'utilitzarà, essent reduïda només per la publicació. El catàleg realitzat al Baix Llobregat i la ciutat de l'Hospitalet ha intentat ésser el més complet possible, consultant totes les memòries d'excavacions inèdites entregades al Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya. Tot i les dificultats que ha comportat aquesta tasca els resultats han estat satisfactoris, engruixint considerablement el nombre de jaciments localitzats a la conca baixa del riu Llobregat⁴. Per completar la feina d'ordenació del coneixement actual dels jaciments s'ha elaborat una Base de Dades, que permeti gestionar, en un futur, un directori en format GIS/SIG. Aquest software, recentment introduït en el marc de l'Arqueologia del Paisatge i l'Arqueomorfologia, permetrà aprofundir en l'estudi del territori, creant mapes digitals i essent imprescindible per ubicar els jaciments segons les coordenades geogràfiques correctes.

• Segona FASE: Anàlisi del territori

La feina feta sobre el territori s'ha desenvolupat, centrant especialment l'atenció en jaciments concrets. S'ha visitat la fortalesa de Castellví de Rossanes (Gavà),

¹.- *I Encontro Compostelán de Arqueología medieval. Do Documento á evidencia material. 22-24 de marzo de 2006.* També *Élites i Arquitectura en la Antigüedad tardía*, i finalment *Corpus de Arquitectura religiosa europea. Métodos de análisis, registro y vocabulario.* Adjunto documentació acreditativa.

².- Veure Annex I.

³.- *Arquitectura religiosa y transformación del paisaje en el Mediterráneo occidental. Siglos IV al X. Reunión Internacional. Barcelona 5-6 de Octubre 2006.* Adjunto documentació.

⁴.- Veure arxíu base de dades (Data Base, Accés inclòs en el CD adjunt)

l'església de Santa Margarida del Cairat (Esparreguera). Especial atenció mereix les visites a Santa Maria del Puig, també a Esparreguera, on s'ha realitzat una recent excavació arqueològica deixant al descobert el presbiteri original del primer edifici religiós anterior a l'estil romànic i que sense massa dubtes podria correspondre als segles VI-VII dC. Altres recerques sobre el terreny han resultat menys fructuoses com les realitzades a Molins de Rei i el seu terme, o bé la passejada entre Castelldefels i Sant Boi, passant per Gavà, Viladecans i l'església de Nostra Senyora de Sales. Per iniciar la recerca als fons de Museus calia un coneixement clarificador dels materials a consultar, només s'ha pogut iniciar la recerca en el Museu de Gavà, on hi ha l'excel·lent material de Les Sorres, entre altres jaciments. Tot i ésser poc productives, els fons materials dels Museus tant de Barcelona com del Baix Llobregat, obren noves vies d'investigació, i sobretot creen una necessitat, en el meu parer, imperiosa, de recerca sobre la caracterització ceràmica baix imperial, d'època visigoda i carolíngia. Lligant aquestes sèries de materials sorgides d'excavacions, amb les mateixes memòries d'excavacions, consultades al Servei d'Arqueologia, s'arriba a la conclusió que encara avui s'està molt lluny de poder determinar una adscripció cronològica concreta, tan sols amb l'anàlisi macroscòpic, a les restes ceràmiques. Per això caldria idear i orientar una recerca específica en aquest sentit, realitzant seriacions i anàlisis fisicoquímics (Termoluminiscència, anàlisis arqueomètrics). Només així es podrà tenir la certesa de poder datar les ceràmiques més comunes, sobretot la ceràmica romana oxidant i la ceràmica grisa, suposadament medieval, però que també es troba en cronologies tardoantigues.

- **Tercera FASE: Preparació de la difusió**

Aquesta fase de treball ha estat centrada en l'obtenció de material fotogràfic digitalitzat, així com en la preparació i confecció d'un pòster explicatiu sobre una part de la feina feta, presentat a la Reunió Internacional de Barcelona del 5 i 6 d'Octubre 2006: "La transformació del territori en el Baix Llobregat (Siglos IV-X)"⁵.

- **Quarta FASE: Redacció d'una Tesi Doctoral**

Durant la feina realitzada s'ha assolit un coneixement aprofundit dels problemes que plantegen els estudis de territori. Les noves tecnologies i la confirmació de la

⁵.- Veure nota 3, documentació adjuntada.

validesa de l'Arqueomorfologia com a eina de treball sobre el terreny, han fet reorientar el treball en aquesta direcció. En aquest sentit caldrà encara aprofundir en el coneixement del sistema GIS/SIG per poder realitzar una Tesi doctoral innovadora i en sintonia amb les novetats en recerca.

- **Cinquena FASE: Preparació d'activitats pel 2008**

En aquest sentit, les possibilitats són múltiples i l'oportunitat resulta molt suggerent per confirmar l'Hospitalet com un pilar important dins la cultura antiga i medieval catalana. Els 1100 anys del primer document on s'esmenta la vila de Provençana, pot esdevenir una ocasió de primer ordre, per preparar actes, a un any vista, en aquesta direcció. Fòrums, conferències, exposicions i excavacions on el Museu d'Història de l'Hospitalet, la Diputació i el Consell Comarcal hi tenen molt a dir.

EL TERRITORIUM DE BARCINO

L'EXEMPLE DEL BAIX LLOBREGAT

Esquema de la conferència presentada a l'alumnat de la Universitat de Barcelona,

2 de maig de 2006

INTRODUCCIÓ

El treball sobre l'evolució del territori que estic realitzant sota la direcció de la Gisela Ripoll, abraça molt més que l'estudi intrínsec dels jaciments ubicats a la conca baixa del Llobregat.

Ha estat necessari analitzar el territori des d'una dimensió integradora i diacrònica.

M'estic ocupant de forma preferent dels processos de colonització sistemàtica del territori, intentant establir les àrees d'influència de les ciutats. La distribució de l'hàbitat i de les formes d'organització i explotació del territori seran també factors objectes d'estudi.

La feina continuada servirà per mostrar un estudi del territori capaç de proporcionar un marc de referència a interpretacions més concretes i detallades, veient quin és el paisatge que construeix la societat de tradició romana entre el Baix Imperi i el món feudal.

Aquest treball s'inclou dins la corrent actual que marquen els estudis de la prospecció intensiva microregional. D'aquesta manera s'assoleix un coneixement detallat i fiable del paisatge, i és aquí on radica la diferència primordial amb el treball que suposen les anomenades Cartes Arqueològiques.

■ A més la tasca realitzada ha estat sempre pensada amb una vinculació molt estreta amb el Corpus d'Arquitectura Religiosa Europea.

La feina feta sobre el Baix Llobregat i el territori de *Barcino* serà una part important d'un dels volums del Corpus, relatius a la Tarraconesa, doncs la recerca elaborada en el projecte ha estat sempre en una col·laboració molt estreta amb les línies directores del programa europeu i hispànic. ■

Actualment són molt importants els estudis globals sobre el territori, que abracin una gran faixa cronològica per poder seguir la evolució dels diferents problemes i transformacions que van afectar els *territoria* de les ciutats tardanes.

PP Sobre el Baix Llobregat, l'arqueologia ha treballat amb molt d'esforç, sobretot a partir de finals dels anys 70, per part de la càtedra d'Arqueologia de la Universitat de Barcelona.

La feina d'un grup de joves d'arqueòlegs preocupats pel patrimoni de la comarca al llarg dels anys 80 resultà importantíssima i cal sumar la tesi doctoral de J. M. Solias, l'any 1990, com a treball essencial, culminant d'aquesta empenta de l'arqueologia al curs baix del Llobregat.

Aquests estudis que intentaven endegar un projecte ambiciós, malauradament, no tingueren massa continuïtat i es mantenien deslligats dels treballs fets sobre edificis de l'antiguitat tardana i l'època alt-medieval.

Els estudis, més moderns, sobre el Pla de Barcelona de J. M. Palet, han aconseguit afegir nous elements de discussió, com veurem.

PP En aquesta àrea de la conca baixa del Llobregat ens hem d'afrontar a un coneixement molt parcial que, en bona mesura cal atribuir al abusi creixement de la comarca, sobretot de l'àrea metropolitana de la ciutat de Barcelona.

Aquest fet a més de parcel·lar el coneixement dels jaciments localitzats, ha provocat un trencament de la configuració natural i, a la vegada, històrica del delta.

Juntament a aquestes dificultats que he esmentat, cal afegir la desunió existent entre els treballs referents a època romana amb els estudis posteriors d'època visigoda o alt-medieval.

D'aquesta manera s'ha parcel·lat, sense intenció, el coneixement de la tardoantiguitat en l'àrea esmentada, produint veritables buits cronològics en el coneixement evolutiu de la història del territori.

La meva intenció és la de retornar aquesta visió global, posant en relació els jaciments baix imperials amb la posterior transformació cap el món medieval.

PP L'estudi evolutiu i de les transformacions haurà d'arrencar amb la centuriació estructurada per l'Imperi arrel de la fundació de *Barcino*. Aquest fet modificarà tot el paisatge natural i humà de l'entorn, vertebrant el territori productiu.

Un altre canvi important que caldrà posar sobre la taula de treball, és la implantació del cristianisme i la seva ràpida expansió des del món urbà cap al món rural, segurament ja cap el segle V-VI.

Aquesta penetració des d'àmbits urbans cap a territoris més rurals serà el germen de la posterior parroquialització del territori.

■ MARC GEOGRÀFIC

Respon al nom de Pla de Barcelona a tota l'àrea costanera delimitada pel mar, la Serralada litoral (Serres de Marina i Collserola) al nord i el massís del Garraf al sud.

■ Resulta una zona amb una bona centralitat, és a dir una senzilla comunicació amb tot el llevant de la Tarraconesa (NE Península Ibèrica).

PP A més, l'estuari del Llobregat afavoria la possibilitat d'una important zona portuària, tant de petit comerç local, com de comerç marítim, de llarg recorregut, més endavant plantejaré les possibilitats portuàries de la zona.

Precisament dilucidar com era el marc físic a l'antiguitat resulta bàsic per a realitzar un estudi d'aquestes característiques.

Cal pensar que la vall generada pel Llobregat facilita una penetració cap a l'interior del NE peninsular, evitant la Serralada Litoral.

Aquest fenomen es pot observar també a l'actual Empordà, la vall del riu Besòs, i la gran depressió que genera el riu Ebre que, en època romana, comunicà la costa amb l'interior de la Tarraconesa.

En tant que resulta un eix natural, el Llobregat, va esdevenir una zona privilegiada per al moviment de mercaderies i persones al llarg de diferents períodes, ja des d'època ibèrica fins a l'actualitat, passant pels romans que dotaren a aquest territori de les primeres infraestructures que modificaren el paisatge.

Aquest fet anà convertint un estuari natural en un delta que creixia ràpidament, segurament a causa de la desforestació que comporta la creació de noves terres de cultiu, noves vies de comunicació ben traçades i assentaments humans per l'explotació dels recursos.

Evolució del paisatge físic

PP Formació del delta

Després de l'última glaciació els nivells de costa anaren pujant de manera continuada, fet que impediria la formació de cap plana deltaica.

Però cap al 1000 aC. els nivells marítics van estabilitzar-se, creant així un marc geològic propici a l'acció erosiva del riu Llobregat. ■■

Cap el 1970, es van realitzar els primers estudis geològics a la zona.

Aquests treballs determinaren la composició sedimentaria del delta del Llobregat, s'establiren dos grans plaques de terres, una inferior d'uns 11.000 anys i la superior formada des d'aleshores fins a l'actualitat.

Arran d'aquests treballs s'establí un model de creixement per les deposicions sedimentaries aportades pel riu. Aquest model es basa en l'existència de dos lòbuls que creixerien fins trobar-se formant un únic delta.

El coneixement de les restes arqueològiques que es començaven a documentar aleshores (àmfores romanes) va ésser interpretat com a troballes referents a la zona de platja. **PP**

Posteriorment els anàlisis arqueològics han demostrat que els materials recuperats no eren a les antigues platges sinó que es tractaria de peces transportades en vaixells que s'havien enfonsat amb part de la càrrega, eren restes que en època romana romanien a més de 10 metres de profunditat.

Aquests descobriments han aconseguit modificar la hipòtesis d'un creixement dual del delta.

PP Sembla que el delta evolucionaria a partir d'un únic lòbul format entre Cornellà i Sant Boi que s'aniria expandint cobrint la falda sud de la muntanya de Montjuïc.

En aquest sentit cal esmentar les evidències del port ibèric situat en aquesta zona que s'acoloratà de sediments i s'hagué d'abandonar.

Aquestes deposicions s'expandirien cap al sud, fins a Castelldefels, per l'acció de la corrent marina activa en aquesta part del litoral que es mou de nord a sud.

Aquest mateix curs marítim limità el creixement del delta a la zona sud de Montjuïc, exposada a la seva corrent.

La placa de terres més superficial ha estat mostrejada amb anàlisis de Carboni 14, demostrant que la cronologia per la seva creació és entre els segles IV fins el VIII.

Per explicar aquestes dades ha estat necessari valorar l'acció humana sobre el medi ambient.

L'increment de l'ús dels recursos silvícoles i una major tala de superfície forestal, provocaran una reducció dels boscos facilitant l'acció erosiva del riu sobre el terreny que es veurà mancat d'un element estabilitzador com són els arbres. ■■■

Els estudis de l'evolució vegetal al Pla de Barcelona, a partir d'analítiques sobre mostres pol·líniques han posat de manifest una acció antròpica intensa sobre els boscos mediterranis.

Ref. al PP En sondejos realitzats a l'estany de la Murtrassa, a la zona deltaica del Llobregat, aporten una datació entre el 690 i 789 dC.

Al sector de Montjuïc, també s'hi detecten moments de forts incendis amb la conseqüent desforestació, tot i que no han donat cap cronologia concreta si que es poden vincular al moment posterior a l'Alt Imperi.

El sondeig, a més, va detectar una davallada del pes específic de la vinya i una puixança del conreu cerealístic.

Aquestes dades cal relacionar-les amb resultats d'anàlisis geomorfològics que demostren un creixement del delta del Llobregat, així com també de la plataforma deltaica del riu Besòs, a l'altre extrem del Pla de Barcelona.

Aquest procés d'erosió aportarà nous sediments a la zona de la desembocadura del riu, facilitant així la formació de la plana deltaica.

Al delta del Llobregat no es detectarà un estabilització del procés fins als segles VII-VIII, conformant una línia de costa més estable. La intensitat de la erosió també es documenta a Montjuïc en cronologies tardoantigues.

Aquests estudis constatarien l'existència d'un canvi en profunditat, tant del paisatge físic com l'econòmic, al llarg de l'Antiguitat tardana (segles V-VI i VIII).

Aquestes transformacions s'han comprovat al sector central de costa catalana i s'expliquen com un gir vers la ramaderia extensiva, en detriment de l'agricultura.

Per tant s'explicarien els canvis estructurals del territori mitjançant una transformació econòmica a gran escala, essent la ramaderia la nova activitat econòmica dels vessants de la Serralada Litoral i les planes litorals.

Aquesta economia ramadera necessitarà de nous itineraris pel pas dels ramats, així s'explicarien els canvis detectats en la morfologia del paisatge i la seva nova configuració.

Aquesta interpretació genera una sèrie de dubtes o reflexions:

Sobre el creixement del delta degut a la intensa actuació de l'home sobre els paisatges boscosos no hi ha dubtes, s'hi pot estar d'acord sense massa problemes, de totes maneres cal afegir que el riu Llobregat ha estat actiu des d'èpoques prehistòriques i que les aportacions de noves terres han estat constants.

Si bé els romans segurament, des de la seva instal·lació als nous territoris, modificaran el paisatge de manera més o menys intensa, sembla que a partir del segle IV, l'aportació de sediments per part del Llobregat inicia un augment que no s'aturarà fins el segle VIII-IX.

El problema d'aquesta lectura rau en la interpretació que se'n fa d'aquesta realitat. Si bé l'activitat ramadera necessitarà d'importantes extensions per al seu desenvolupament i la transhumància del bestiar, resulta complicat pensar en incendis programats per a tal efecte.

Crear nous espais deslliurats de bosc mitjançant un incendi, que sempre és de resultats immediats, per realitzar activitats ramaderes, .

Per una banda cal saber que reunir un gran nombre de caps de bestiar no és gens immediat, i és força costós, així doncs iniciar un incendi per realitzar activitats ramaderes resulta complicat.

Potser la desforestació mitjançant incendis provocats sigui una activitat de més fàcil relació vers una activitat econòmica agrícola, doncs fins i tot les restes vegetals carbonitzades realitzaran una funció d'adob natural molt interessant pel creixement ràpid dels cultius.

Finalment cal dir que resulta força complicat crear nous models, noves generalitats, alhora d'analitzar el passat.

S'ha de prendre consciència que els anàlisis que realitza la investigació sobre el territori, sempre són susceptibles d'esdevenir punts a considerar, però difícilment poden rebre un tractament de punts d'inflexió per nous models divergents.

Potser hem de pensar que, ni a l'època alt imperial el territori seria exclusivament agrícola, ni al llarg de l'Antiguitat tardana la ramaderia prendrà una importància tant cabdal a la zona litoral catalana; al terme mig hi haurà l'explicació de la realitat econòmica d'aquest moment tardà.

PP El delta a l'Antiguitat tardana

L'increment de les planes deltaïques a partir dels segles IV-V ha estat una dificultat a l'hora de seguir l'evolució de la zona portuària identificada en aquesta zona per època romana.

La investigació actual interpreta que aquest ampli ancoratge desapareix sota les sorres del delta i es lliga amb la idea del decreixent comerç marítim per als inicis de la tardoantiguitat.

Però realment hi ha estudis que ens fan pensar en que el comerç mediterrani en aquesta època sofrirà certes modificacions però manté una gran vitalitat sobretot per objectes de luxe.

La interpretació més vàlida podria ser que en modificar-se les línies de costa, la ubicació de les àrees d'ancoratge també varien i s'adeqüen a la nova realitat.

Aquesta idea no deixa d'ésser una simple hipòtesi doncs no s'ha realitzat cap estudi al respecte, mancant materials que ens puguin oferir més llum sobre la continuïtat del jaciment anomenat l'Ancoratge de les Sorres.

Només hi ha un element que ens pot donar la raó però resulta ésser força més tardà, l'embarcació excavada al Canal de Rem de Castelldefels.

Es tracta d'un vaixell de finals del segle XIV o principis del XV, que es va enfonsar a la zona d'estanys que hi hauria entre Gavà i Castelldefels.

Aquesta troballa és important entre altres motius perquè indica que aquests pantans eren navegables, i hàbils per l'activitat comercial, fins l'època medieval.

A banda dels elements que indiquen una continuïtat de les activitats comercials, a la zona del delta hi ha un buit pel que fa al procés de cristianització i poblament.

Arqueològicament hi ha un silenci absolut i una manca total de treballs en aquest sentit.

Notes Documentals

PP La documentació medieval ens ofereix la primera notícia de construccions arquitectòniques a la zona del Prat, a partir del segle X s'esmenta l'indret *Lacunaria*, evidenciant l'existència d'unes cases i estructures d'usos rurals.

Però no serà fins el testament d'Eimerud, de l'any 1083, que es cita un edifici amb més concreció: l'església de Sant Pere.

Aquesta construcció que després canvià la seva advocació a Sant Pau, sembla que va desaparèixer com a conseqüència de les riuades sofertes periòdicament a la zona deltaica.

Sembla doncs que les planes sorrenques de nova creació, a finals del segle XI, ja eren prou consistents i habitades com per escollir l'emplaçament d'una església que podria funcionar com a parròquia.

De l'església de Sant Pere (Sant Pau) no se'n coneix la ubicació, tant sols tenim una imatge policroma de fusta, del segle XIII. Ni tan sols a través de prospeccions en superfície al llarg d'una zona concreta on se sospita que fou ubicada, han donat resultats.

En aquest sentit cal dir que la gran quantitat de riuades i inundacions, fan pensar en una potència de sorres de fins a quatre metres cosa que dificulta la localització de jaciments simplement prospectant la superfície del terreny.

■ EVOLUCIÓ ESTRUCTURAL DEL PAISATGE I ELS EIXOS VIARIS

Organització territorial

Com he anat dient al llarg de l'Antiguitat tardana, segles IV-X, hi haurà tot un seguit de canvis que afectaran al territori.

En primer lloc cal dir que aquestes transformacions prendran com a referència les estructures anteriors, en certa manera s'adequaran a les noves realitats d'un món canviant.

Un canvi evident serà una configuració diferent per la comunicació de la zona de Collserola amb les planes deltaiques del Llobregat.

Una sèrie de nous eixos viaris reaprofitaran elements anteriors però, en certa manera, deformaran els antics camins i *limites* de la xarxa de centuriació.

Aquests nous eixos convergiran al sector anomenat del Port, a la falda sud de la muntanya de Montjuïc i presenten una continuïtat cap el delta del *Rubricatum*, en continua expansió.

A la zona litoral, al sud de la desembocadura del riu, el creixement del delta acolmarà l'antic estuari portuari. Aquesta amortització permetrà l'aparició de nous eixos de comunicació, que circularan per les noves terres, configurant un nou paisatge.

Les vies de nova creació comunicaran amb Bàrcino tant per l'interior de Montjuïc, com vorejant la muntanya per la zona de Creu Coberta.

Es pot dir que la xarxa viària a la zona, podria formar-se en aquest moment de creixement del delta. La zona del Port, al vessant sud, esdevindrà un nou pol central de la nova estructura del territori.

Els canvis estructurals al delta s'acompanyaran per una ampliació, o millora, dels itineraris transversals d'interior, com serà el cas dels eixos més litorals del massís del Garraf (direcció a Begues).

Les transformacions al territori i urbanístiques vindran donades, sobretot a partir de la fundació de la ciutat de *Barcino*.

La ciutat va provocar una reordenació del territori mitjançant una centuriació, que correspon al model romà d'espai, la quadrícula.

D'aquesta manera es perseguia una millor distribució de la terra, major aprofitament i gestió dels recursos.

Aquesta centuriació que fou pensada i organitzada per una millor perduració en el temps, ha quedat fossilitzada en algunes de les vies actuals de la ciutat de Barcelona.

La inclinació NE-SO serà producte de les referències geogràfiques de la Serralada Litoral i la costa del Mediterrani, així s'aconseguia una optimització del terreny adequat al relleu natural, afavorint drenatges i canalitzacions d'aigües.

A Hispània, un dels altres exemples ben estudiats és a Saragossa (*Caesaraugusta*), la fundació de la ciutat va comportar també una centuriació del territori tal i com passa a *Barcino*.

Hem de suposar que aquestes transformacions formarien part d'un programa de reformes planejat per l'emperador August que cal tenir en compte per a totes les *ciuitas* augustals.

El projecte edilici que cal associar a la centuriació és important, caldrà noves vies de comunicació entre les poblacions urbanes i construcció de ponts, entre altres obres públiques.

En època romana, el *territorium* de la ciutat de *Barcino* arribava fins el pont de Martorell sobre el Llobregat, però es desconeix per fonts textuais qualsevol referència sobre com continuaria aquest *limes* administratiu en direcció al litoral.

En aquesta direcció, el mateix riu, podria desenvolupar la funció de línia divisòria entre les administracions de *Tarraco* i *Barcino*; tot i que el més versemblant seria que la